

ודוקא בסתם אדם, אבל במוחזק לכך – לא (תוס' מהרוקח).

ב. יש אומרים שאפילו ראוהו נכנס לשדה, כל שלא ראוהו קוצץ – פטור. ויש חולקים. והמאירי נטה כדעה ראשונה.

ג. אם אמר הריני הולך לגזור דקלו של פלוני שמכרו לי, וכרת – הרי זה בחזקתו, שאין אדם מעזי פניו וכורת אילן שאינו שלו (רמב"ם טוען טו, עפ"י ב"ב לג. ועמאירי. והראב"ד פירש בענין אחר).

דפים מז – מח

פז. א. מי שנתחייב לישבע בב"ד והרי הוא חשוד על השבועה, וגם התובעו חשוד – מה יעשו? ב. כיצד דין היתומים לענין גבית חוב מן הלווה בעצמו או מיתומיו? ומה הדין בשאר מחויבי שבועת-הנוטלים שמתו, האם מורשים זכותם ליורשיהם?

ג. עד אחד מעיד על אחד שחטף דבר מחברו, והוא אומר אכן חטפתי ואת שלי חטפתי – מה הדין?

ד. מי שטענו חברו והודה על מקצת טענתו, ועל השאר אמר 'איני יודע' – מה הדין?

א. מי שנתחייב שבועה לבעל דינו, ושניהם חשודים על השבועה – נחלקו תנאים במשנתנו; רבי יוסי אמר: חזרה שבועה למקומה. ורבי מאיר אמר: יחלוקו. רב נחמן גרס להפך, לר"מ חזרה ולרבי יוסי יחלוקו. ופסק כמותו.

בפירוש 'חזרה שבועה למקומה' נחלקו אמוראים; רבותינו שבבבל (– רב ושמואל) פירשו 'למקומה' – לסיני, כלומר אין כאן לא שבועה ולא תשלומין. ורבותינו שבארץ ישראל (– ר' אבא) פירשו 'למקומה' – למחויב בה, כלומר הנתבע חייב לשלם מאחר ואין יכול לישבע.

נחלקו הפוסקים להלכה; יש אומרים שמשלם, שכן מורים הסוגיות שהלכה כרבי אבא (רי"ף). ויש אומרים: יחלוקו, כרב נחמן שהלכה כמותו בדינים (ר"ת, רשב"א. וע' חו"מ צב, ז).

ב. יתומים הבאים לגבות חוב אביהם מהלווה – גובים בלא שבועה, כדין האב. ואם באים לגבות מהיתומים [ואביהם היה חייב שבועה כשבא ליפרע מיתומים, הגם שהשטר בידו], אזי אם מת המלוה קודם ללווה – נפרעים בשבועה שלא פקדנו אבא (בשעת מיתה), ולא אמר לנו אבא (כשהיה בריא), שלא מצינו בין שטרותיו של אבא ששטר זה פרוע.

ואולם אם מת הלווה בחיי מלוה, אמרו רב ושמואל שאינם נפרעים כלל, שכבר נתחייב אביהם שבועה ליתומי הלווה, ואין אדם מוריש שבועה לבניו (כלומר, ממון שהוא מחויב עליו שבועה אינו מורישו. רש"י). ורבי אלעזר חולק וסובר ששבעים שבועת היורשים ונוטלים. [גם אם כבר עמד אביהם בדין ונתחייב שבועה ומת. כן אמר רב נחמן דלא כחילוק רבי אמי].

ומבואר בגמרא שאף רב ושמואל לא אמרו אלא אליבא דבית הלל אבל בית שמאי הסוברים שטר העומד ליגבות כגבוי דמי, המוריש נחשב כמוחזק בממון ומורישו.

עוד משמע בגמרא שלדעת התנאים במשנתנו שבשניהם חשודים על השבועה – יחלוקו, אף ביתומים מן היתומים שאי אפשר לשניהם לישבע – יחלוקו.

ולא הוכרעה הלכה אם כרב ושמואל או כרבי אלעזר, ואיך שדן הדיין – דינו דין (רב חמא). הלכך שטר היתומים שמת לווה בחיי מלוה אין קורעים אותו (שמא יבואו לפני דיין שידון כרבי אלעזר) ואין מגבים בו (רב פפא).

א. לכתחילה יש להורות כרב ושמואל, אם כי דיין שעשה כר"א – עשה (רי"ף ועוד). ואם תפסו יתומים – תפסו (ערשב"א בשם מקצת מרבתינו הצרפתים). ודעת רב האי (מובא בחדושי ר"י בן מגאש) שהלכה כרב ושמואל ודאי. (וכתבו ראשונים בשמו שפסק יחלוקו כרב נחמן. ע' או"ז. וצ"ב).
 וכתב הרא"ש שהדיין שבאו לפניו לדין, לכתחילה יש לו לקרוע השטר, כרב ושמואל. ומה שאמרו בגמרא שאין קורעים היינו שאין לב"ד או לאפוטרופוס לקרוע שטר יתומים כשלא באו לדון, שמא ילכו לדון לפני דיין שיפסוק להם כר' אלעזר, וב"ד אביהם של יתומים הם.
 ב. שטר שכתוב בו נאמנות, גם אם ננקוט כדעת האומר שאין הנאמנות מועילה לגבי יתומים, מ"מ גובים היתומים בשבועה אעפ"י שמת לוהו בחיי מלוה, ששתי חומרות אין מחמירים עליהם (רו"ה ורשב"א).

גידון זה שייך בכל זכות שיש לאדם ליטול בשבועה, ומת; האם מוריש זכות זו ליורשיו (ונשבעים שבועת היורשים, שלא ציוונו וכו' נוטלים), אם לאו.
 ומכל מקום הורה רב נחמן שלמעשה אין לנו לנהוג כרב ושמואל אלא במקום שדיברו עליו, ביתומים הגובים מיתומים [ובכלל זה גביה מן הערב (רב הונא בריה דרב יהושע) או גביית שאר יורשים כגון אחים (רבא)], אבל אין להוסיף ולהורות כן בשאר שבועות כגון בפוגם שטרו ומת – אלא נוטלים היורשים בשבועה.

א. אף רב ושמואל לא אמרו אלא בגבייה מן היתומים, אבל בגבייה מלקוחות – נשבעים שבועת היורשים ונוטלים [שהרי גם אביהם לא נתחייב שבועה עדיין כי היה יכול לגבות מבני חורין].
 אכן אם כבר עמד בדין עם הלקוחות ונתחייב שבועה ומת – אין מוריש שבועה לבניו. (ערשב"א [עפ"י רמב"ן]. והרשב"א הביא מהתוספתא (ו,ו) שיתומים הגובים מן הלקוחות נוטלים בלא שבועה, ובוה יפה כחם מכח האב.
 ב. מסתבר שהלוקח שטר חוב ומת הלווה, גם אם מת המלוה אחר כך – גובה הלוקח בשבועה שלא נודע לו ששטר זה פרוע. ואולם אם מת הלווה קודם שלקח השטר, כבר נתחייב המלוה שבועה ליתומים ואין יכול למסור שבועה לאחר.
 וכן החשוד הבא ליפרע מנכסי יתומים – נראה שאינו נוטל, כרב ושמואל שכל שא"א לו לישבע את השבועה שנתחייב בה אינו נוטל [ואין זה בכלל הוספה על דברי רב ושמואל, שכל הבא ליפרע מיתומים בכלל דבריהם הוא] (ערמב"ן ורשב"א).

בכל מקום שנשבעים שבועת היורשים שלא פקדנו וכו' – אם יש עדים שאמר האב בשעת מיתתו שטר זה אינו פרוע – נוטלים שלא בשבועה. כן שנה רשב"ג במשנתנו.
 התוס' נקטו שתנא קמא סובר אף בכגון זה שאין נוטלים אלא בשבועה, כי שמא אמר כן להשביע את בניו, כדי להחשיבם.
 בן שנוולד לאחר מיתת אביו, אעפ"י כ' נשבע (שלא מצא שובר. רש"י) ונוטל – כן אמר רבי יוחנן בן ברוקא (מה.).

א. שבועת היורשים קיימת אף בשאר שבועות הנוטלים, כגון הנפרע מנכסים משועבדים (עפ"י רמב"ן). והרשב"א פקפק עפ"י התוספתא, כאמור.
 ב. מתו היורשים קודם שנשבעו שבועת היורשים, הרב אלברגלוני כתב בשם הגדולים שאין בניהם נשבעים והפסידו, כרב ושמואל. והרמב"ן פקפק בדבר מצד הסברא.

ג-ד. מי שעד אחד מעידו שחטף דבר מתברו, והוא מודה שחטף אלא שאומר שלי הוא, אמר רבי אבא: מתוך שהוא מחויב שבועה (שבועת עד אחד) ואינו יכול לישבע שהרי מודה שחטף והרי הוא כגולן – הלכך משלם.

וכן במי שתבעוהו מנה ואמר חמשים ידעתי וחמשים לא ידעתי – מתוך שאינו יכול לישבע משלם. ומשמע בסוגיא שבשני המקרים רב ושמואל חולקים ופוטרים.

א. לדבריהם, אם אומר חמשים ידעתי וחמשים איני יודע – נשבע שאינו יודע ונפטר. ומסתבר שנשבע בנקיטת חפץ, שאם לא הרי כל מודה במקצת יבוא להערים ולומר 'חמשים לא ידענא' כדי להיפטר משבועה חמורה (רשב"א).

ב. משמע לכאורה בסוגיא שלדברי התנא שבשניהם חשודים יחלוקו (וכן הורה רב נחמן כאמור), הוא הדין בזה. וכן נקט הרמב"ן ועוד ראשונים. ואולם רבנו תם אמר שאין הכרח לכך. ופסק הרי"ף וש"ר כרבי אבא שמתוך שאינו יכול לישבע משלם. ודחה מה שכתב רב האי גאון (בשערי שבועות ב,יא) שאין הלכה כרבי אבא אלא יחלוקו כרב נחמן, וכן נטה הרשב"א [ופירש יחלוקו – מפני הספק, שמא חורה שבועה לסיני או למחויב בה].

פח. שתי כתי עדים המכחישות זו את זו, וכל כת חתומה על שטר אחר – מה הדין באופנים הבאים:

א. שני השטרות הם של אנשים שונים.

ב. אותו מלוה ואותו לווה לשני השטרות.

ג. שני מלוים ולווה אחד.

ד. שני לווים ומלוה אחד.

א. שתי כתי עדים המכחישות זו את זו, לרב הונא העדים כולם כשרים לעדויות אחרות (אך לא בהצטרפות עדי כת זו עם שכנגדה, שהרי אחת מהכתות פסולה ודאי), הלכך אם כל כת חתומה על שטר של אנשים אחרים – שני השטרות כשרים. ולרב חסדא – כל כת פסולה מספק, הלכך שני השטרות פסולים מחמת הספק.

ב. אם שני השטרות הם של אותו מלוה ולווה – בין לרב הונא בין לרב חסדא ניתן לגבות בשטר הקטן מבין שניהם, שהרי שטר אחד פסול ואחד כשר ויד בעל השטר על התחוננה.

אם בתחילה יצא רק השטר הגדול והכשירוהו, וגמרו את דינו לחיוב כרב הונא, ואחר כך יצא השטר השני – גובים גם בו, שכל שטר נידון בפני עצמו (וערא"ש. וע"ע במנחת שלמה פב בהערה).

ג. שני שטרות של שני מלוים ולווה אחד – לדעת רב הונא גובים בשני השטרות (אע"פ שהלווה יוצא מופסד) ולרב חסדא שניהם פסולים.

לדעת הרי"ף, אם הלווה כופר צריך כל אחד מהמלוים להשבע שהלה חייב לו, ורק אז גובה את שטרו לרב הונא. ואפילו היה כתוב בשטר נאמנות. ולפרש"י, רק אם תבעו 'השבע לי' חייב להשבע כדין 'אשתבע לי דלא פרעתין' (עפ"י רמב"ן).

ד. שני לווים ומלוה אחד, לרב הונא – ספק אם ניתן להזקק לשטרות אלו (וערא"ש). ולרב חסדא שניהם פסולים.

רש"ש כתב שלרב חסדא מניח המלוה את הסכום הקטן ביניהם ומסתלק, וכדין לקח מחמשה בני אדם ואינו יודע איזה הוא.

רלא

הלכה כרב הונא, שהיה רבו של רב חסדא (רי"ף).

דף מח

- פ.ט. א. חנוני ולוקח מתוכחים ביניהם אם הלוקח שילם מעות על סחורתו או אם החנוני מסר לו את הפירות – כיצד הדין? ומה הדין בשולחני הפורט מעות?
 ב. מי שנתחייב שבועה דרבנן – האם מגלגלין עליו שבועה על דבר אחר? האם ב"ד מגלגלים שבועה ביזמת עצמם או רק ע"י תביעת בעל הדין?
 ג. האם שביעית משמטת חיוב שבועה?

א. חנוני אומר: שלם לי עבור הפירות שלקחת, ולוקח אומר: שילמתי – ישבע הלוקח ששילם, וייפטר. אמר לו הלוקח: תן לי הפירות. אמר לו: נתתים לך והולכתם לתוך ביתך – ישבע חנוני וייפטר. רבי יהודה אומר, כל שהפירות בידו – ידו על העליונה ואין צריך שבועה. ובברייתא פירש ר"י שאם הפירות צבורין ומונחין (גרסת הראשונים: ברה"ר) – ישבע (הלוקח ששילם המעות), אבל אם כבר הכניסם לתוך קופתו – אינו צריך לישבע, שאין החנוני (דנן, שאינו נוהג למכור בהקפה. תוס') נותן הסחורה ללוקח לפני שהלה שילם, אלא אם יביא ראיה שלא שילם.

כן פרש"י. ורבנו תם פרש מחלוקתם (ברישא) כשהחנוני מדד בכליו של בעה"ב אבל עדיין הפירות ברשות החנוני, שלדעת תנא קמא הלוקח נשבע ונוטל, ולר' יהודה אינו נשבע. ואולם אם הפירות ברשות הלוקח – אף לת"ק פטור משבועה מדין המשנה, אלא נשבע היסת לאחר תקנת חכמי הגמרא. והתוס' הקשו על פירוש זה.

ודעת הר"ף ור"י בן מגאש שבאופן זה אין מחלוקת בין תנא קמא ורבי יהודה אלא לדעת שניהם אם מונחים ברה"ר – ישבע בעה"ב ויטול, ואם הכניסם לרשותו – פטור. וכן נפסק בשו"ע (הו"מ זא,ב), אלא שלמעשה בכל אופן הנתבע נשבע שבועת היסת מתקנת חכמי הגמרא.

וכן בסיפא מדובר שהפירות צבורים ברה"ר ובעל הבית טוען שקנאם ושילם עליהם וחנוני טוען שהתשלום היה על פירות אחרים ואלו המונחים הם פירות שהניחם כדי שיראום ויקנום – החנוני נשבע. ור' יהודה חולק וסובר שבעל הבית זוכה בפירות (ריב"מ).

הוא הדין לשלחני הפורט מעות.

אך בזה אין מדובר בצבורים ומונחים ברשות הרבים, שלדברי הכל אין השולחני יכול לטעון בזה הנחתים שם כדי שיקנו כמו שטוען בפירות, אלא מדובר שצבורים לפניו (ריב"מ).

- ב. מסקנת הגמרא שאף המחוייב שבועה מדרבנן מגלגלים עליו שבועה אחרת, מלבד בשכיר הנשבע, ששבועתו לא נועדה אלא להפיס דעתו של בעה"ב, אין מגלגלים על ידה שבועה (כן פרש"י [ומש"כ שאין מגלגלין עליו ע"י שבועה אחרת] – היינו 'על ידה' [והרמב"ם. וע' בראב"ן פירוש אחר וצ"ע].
 לדעת ריצב"א, הוא הדין בנגזל ונחבל וכו'. ור"י חלק.
 ושתי דעות בגמרא האם ב"ד פותחים מעצמם גלגול או רק לפי טענת התובע (כ"ה לפרש"י. ויש מפרשים בענין אחר).

ג. שביעית משמטת חיוב שבועה. ודוקא שבועת הלואה וכיוצא בה (וכגון שתבעו ערב שביעית והודה במקצת וכפר במקצת, וי"ל שאין השביעית משמטת מה שכפר, הלכך ס"ד שלא תשמט את השבועה על הכפירה. ערשב"א ור"ן), אבל שבועת שותפות וכדו' – אין שביעית משמטת, כשם שאינה משמטת את השותפות (רש"י ור"ד).

לפי תירוק אחד בר"י בן מגאש משמע לכאורה ששבועה דרבנן אין שביעית משמטתה.

דף מט

- צ. א. אחד מארבעת השומרים שנשבע לשקר – מתי הוא חייב להביא חומש וקרובן אשם לכפרתו?
ב. מתי שומר משלם תשלומי כפל?
ג. האם השומר שנשבע לשקר חייב משום 'שבועת ביטוי' (מלקות במויד וקרובן 'עולה ויורד' בשוגג)?
- א. השומר חייב בחומש ואשם כאשר נשבע לשקר בטענת פטור בזמן שלאמיתו של דבר הוא חייב, כגון שומר-חנם שפשע או שלח יד ונשבע שנגנב או אבד או נאנס; שומר-שכר שנגנב הפקדון הימנו או אבד, ונשבע שנאנס [וכן דין השוכר – לסתם משנתנו. ויש תנא הסובר שדינו כשומר-חנם]; שואל שנשבע שלא שאל – בכולם אם הודו מעצמם שנשבעו לשקר – חייבים חומש ואשם. אבל מפטור לפטור או מחיוב לחיוב – פטורים מחומש ואשם.
[וכן הדין בכל כפירת ממון של אדם, אם נשבע לשקר והודה – חייב קרן וחומש ואשם, ככתוב].
- ב. שומר חנם שטען טענת 'נגנב' (דוקא), והעידו העדים שהפקדון ברשותו – משלם כפל.
- ג. שומר שנשבע לשקר, באופנים שאין שם כפירת ממון המחייבתו אשם; לדברי רב, חייב משום שבועת ביטוי. ולדברי שמואל פטור מפני שאינו בלהבא. (וע' לעיל כה). ורבי אמי פטר מטעם אחר: שכל שבועה שהדיינים משיעיים עליה – אין חייבים עליה משום שבועת ביטוי (נפש כי תשבע – מעצמה משמע). ורבי אלעזר חולק וסובר (כרב) שלעולם השומרים חייבים משום שבועת ביטוי מלבד אלו שכפרו ממון.

ברוך רחמנא דסייען